

ביאור הדף מסכת סנהדרין דף מ"ז

לעיל הסתפקה הגמרא האם הספד על הנפטר הוא משום כבוד לחיים קרובי המת, או משום כבוד למת עצמו, וביארה הגמרא שהנפקא מינה היא אם אמר שלא יספדוהו, שאם הטעם הוא משום כבוד החיים אינו יכול לומר כך, אבל הטעם הוא משום כבוד עצמו יכול לומר שלא יספדוהו, ונפקא מינה נוספת היא אם כופים את היורשים לשלם את שכר הספדנים, שאם הטעם הוא משום כבוד החיים הם פטורים, אבל אם הטעם הוא משום כבוד המת, כופים אותם לכבדו.

ומנסה הגמרא להוכיח 'שהספד הוא משום כבוד המת, ממה שנאמר בברייתא שהפסוק בתהילים "נבזה בעיניו נמאס" זה חזקיהו מלך יהודה שגירר עצמות אביו על מטה של חבלים, כדי לבזותו כי עבד עבודה זרה, ואם היה ההספד משום כבוד החיים כיצד עשה זאת חזקיהו. ועונה הגמרא שעשה זאת כדי שתהיה כפרה לאביו, ושואלת הגמרא וכי משום כפרה לאביו הוא מוותר על כבוד ישראל, ועונה הגמרא שישראל מוחלים על כבודם כדי שיתכפר.

עוד מנסה הגמרא להוכיח שהספד הוא משום כבוד המת, ממה ששנינו בברייתא שאמר רבי בשעת פטירתו אל תספדוני בעיירות, ואם ההספד הוא משום כבוד החיים, מה אכפת לרבי היכן מספידים אותו, ועונה הגמרא שרצה רבי שיתכבדו ישראל יותר על ידי שיספדוהו רק בכרכים.

עוד מנסה הגמרא להוכיח שהספד הוא משום כבוד המת, ממה ששנינו במשנה שאם הלינו את המת לכבודו כגון להביא לו ארון ותכריכים אינו עובר עליו משום הלנת המת, ומבינה הגמרא שהכוונה שהלינוהו לכבודו של המת, ורואים שהכבוד הוא עבור המת ולא עבור החיים, ודוחה הגמרא שאפשר לבאר את כוונת המשנה שאם הלינוהו לכבוד החיים לא עוברים עליו, ותמהה הגמרא וכי משום כבודו של חי מלינים את המת, ועונה הגמרא שכך הדין כיון שמה שנאמר בפסוק "לא תלין נבלתו על העץ", הכוונה רק באופן שיש בו בזיון כמו תלוי, ולא באופן שאין בו בזיון אלא הוא לכבודו.

עוד מנסה הגמרא להוכיח שהספד הוא משום כבוד המת, ממה ששנינו בברייתא שאם הלינו את המת לכבודו כגון לשמע עליו עיירות, או להביא לו מקוננות, או להביא לו ארון ותכריכין אינו עובר עליו שכל מה שעושה אינו אלא לכבודו של מת, ולכאורה מוכח שהכל הוא משום כבודו של המת. אך דוחה הגמרא שאין ראייה כי יתכן שהכוונה שכל מה שעושה לכבודו של חי אין בו בזיון למת.

ולמעשה מוכיחה הגמרא שההספד הוא משום כבוד המת ממה ששנינו בברייתא שאמר ר' נתן סימן יפה למת שנפרעים ממנו מעוונותיו לאחר מיתה ויש לו כפרה בכך, באופן שהמת לא נספד או לא נקבר או שחיה גוררתו או שהיו גשמים מזלפין על מטתו. ומוכח מכאן ששההספד הוא משום עבוד המת.

במשנה התבאר שלא היו קוברין את הנהרג במיתת בית דין בקברי אבותיו, אלא היו לבית דין שני בתי קברות אחד לנסקלים ונשרפים, ואחד לנהרגים בסיף ולנחנקים, ורק לאחר י"ב חודש היו מלקטים את עצמותיו ומעבירים אותם לקברות אבותיו. ומבארת הגמרא מדוע היו עושים זאת כי אין קוברים רשע אצל צדיק. וכפי שאמר ר' אחא בר חנינא מנין שאין קוברין רשע אצל צדיק שנאמר במלכים "ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו", ורואים שמחמת שלא היה ראוי להיקבר ליד אלישע חי וקם על רגליו.

ושאל רב פפא שמא מה שקם היה מחמת שביקש אלישע מאלוהו במלכים "ויהי נא פי שנים ברוחך אלי", וכיון שאליהו החייה מת אחד אלישע היה צריך להחיות שני מתים, אך מצינו שהחיה רק מת אחד את בנה של האשה השונמית, ולכן התקיים באלישע שיחיה אותו המת.

והשיב לו ר' אחא שאם הוא היה חי מחמת אותה בקשה, הוא היה נשאר לחיות לזמן, אבל שנינו בברייתא שנאמר "ויקם על רגליו" לומדים שעל רגליו עמד אך לביתו לא הלך, ולכן וודאי שמה שחי לזמן מועט היה רק כדי שלא יקבר ליד אלישע.

ושואלת הגמרא אם כך באמת כיצד התקיים באלישע "ויהי נא פי שנים ברוחך" והרי הוא החייה מת רק פעם אחת. ותירץ רבי יוחנן שמה שהוא ריפא את צרעת נעמן שהיא שקולה כמת, הרי זה כאילו החייה אותו, והמקור לזה שמצורע שקול כמת ממה שנאמר "אל נא תהי כמת".

ואומרת הגמרא שכשם שאין קוברים רשע אצל צדיק כך אין קוברים רשע חמור אצל רשע קל, ולכן תיקנו בית קברות לנסקלים ונשרפים, ובית קברות לנחנקים ונהרגים.

ושואלת הגמרא אם כך מדוע לא תיקנו ארבעה בתי קברות, לכל אחת ממיתות בית דין, ועונה הגמרא שיש הלכה למשה מסיני שיהיו רק שני בתי קברות ולא ארבעה.

אמר עולא בשם ר' יוחנן שאדם שאכל חלב והפריש קרבן, ולאחר מכן המיר דתו והדין הוא שלא מקבלים קרבן ממומר, אף אם חזר בו אחר כך, כיון שהקרבן נדחה כי לא היה אפשר להקריבו בזמן שהוא היה מומר, הקרבן ידחה לגמרי ואי אפשר להקריבו.

וכן מביאה הגמרא שאמר ר' ירמיה בשם ר' אבהו שאמר בשם ר' יוחנן שאדם שאכל חלב והפריש קרבן ונשתטה וחזר ונשתפה הואיל ונדחה ידחה. כי אף כאן כשהיה שוטה אינו יכול להביא קרבן, ואף אם נתרפא אחר כך, כיון שהקרבן נדחה מהקרבה, הוא ידחה לגמרי ואי אפשר יותר להקריבו.

ואומרת הגמרא שהסיבה שאמר רבי יוחנן את הדין שקרבן שנדחה ידחה, גם במומר וגם בשוטה, זה כיון שבמומר יש חידוש שאפילו שבידו לחזור הקרבן שלו נדחה, ובשוטה יש חידוש שאפילו שלא דחה את עצמו בידיים הקרבן שלו נדחה.

ואמר רב יוסף שכך מדוייק אף מהמשנה לגבי הדין ששורפים את כל מה שיש בעיר הנידחת, שאומרת המשנה שאם היו בעיר הנידחת קדשים, בהמות שהם קדשי מזבח ימותו, וקדשי בדק הבית יפדו. ושואלת הגמרא מדוע קדשי מזבח יהרגו ולא יוקרבו, הרי לאחר שנהרגו בעליהם התכפר להם החטא, ולכאורה מוכח שהסיבה שלא מקריבים אותם היא כדברי ר' יוחנן שהואיל והם נדחו בשעה שבעליהם עבד עבודה זרה, לכן הם כבר ידחו לתמיד, ואי אפשר להקריבם יותר.

ודחה אביי את ההוכחה ואמר שהסיבה שהבהמות מתות הם כי אדם שמת מתוך רשעו אין לו כפרה, ולכן הם עדיין דחיות מחמת שבעליהם מומרים ועבדו עבודה זרה, וכפי שאמר רב שמעיה שכהן מותר להיטמא לאביו ולאמו אבל אם פירשו אבותיו מדרכי ציבור אסור להיטמא להם כי נאמר בפסוק "בעמיו", ולומדים מזה שיכול להיטמא רק למי שעושה מעשה עמיו.

אך דחה רבא את דברי אביי ואמר שיש הבדל בין אדם שנהרג מתוך רשעו וכלומר שנהרג מחמת העבירה שעשה, לבין אדם שמת מתוך רשעו שלא על ידי בית דין, שכיון שמת בלא ששב באמת אין לו כפרה, אבל זה שמת על ידי הבית דין זה כפרה בשבילו, וכפי שנאמר בתהילים "מזמור לאסף אלקים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך וגו' נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידך לחיתו ארץ", והבין רבא ש"חסידך" הכוונה לצדיקים, ו"עבדיך", הכוונה לאלו שמלכתחילה היו חייבים ולאחר שנהרגו התכפר להם ונקראים "עבדיך".

עמוד ב'

אך דחה אביי את דבריו ואמר שאמנם שם באמת יש להם כפרה, כי שם מדובר על הרוגי מלכות, אבל להרוגי בית דין אין כפרה, כי הרוגי מלכות לא נהרגו בדין ולכן מיתה זו מכפרת עליהם, אבל הרוגי בית דין שהתחייבו מיתה בדין אין מיתתם מכפרת עליהם.

והוכיח אביי את דבריו ממה ששנינו במשנה שלא קוברים את הרוגי הבית דין בקברות אבותיהם, ואם המיתה הייתה מכפרת מדוע לא קוברים אותם בקברות אבותיהם. ועונה הגמרא שלא המיתה לבד מכפרת אלא צריך מיתה וקבורה כדי לכפר.

והקשה רב אדא בר אהבה שאם מיתה וקבורה מכפרים מדוע שנינו במשנה שלא היו קרוביהם של ההרוגי בית דין מתאבלים עליהם אלא רק אוננין, הרי לאחר שקברו אותם התכפר להם החטא ואפשר להתאבל עליהם. ועונה הגמרא שצריך חוץ מהקבורה גם שיתעכל הבשר, ורק אז יתכפר להם החטא.

ומוכח כך מהמשנה שאומרת שלאחר שנתעכל הבשר מלקטים את העצמות וקוברים אותן במקומם בקברות אבותיהם.

ורב אשי אמר שהכפרה היא כבר מהזמן שבו המת מרגיש מעט בצער הקבר, ומיד כשיש לו צער הקבר יש לו כפרה, אך למרות זאת אין אבילות, כי האבילות מתחילה קודם לכן, משעה שנסתם הגולל, וכיון שנדחתה האבילות כי בשעה שנסתם הגולל עוד לא הייתה כפרה למת, היא נדחית לגמרי.

ושואלת הגמרא אם כך מדוע מלקטים את עצמות המת רק לאחר עיכול בשר, ועונה הגמרא שקודם לכן אי אפשר ללקט את העצמות מחמת שגוף המת מרקיב.

מספרת הגמרא שאנשים היו נוטלים עפר מקברו של רב כסגולה להתרפא ממחלת הקדחת (רש"י יומא כ"ט), ביום הראשון של המחלה, וסיפרו את הדבר לשמואל, כי היו סבורים שהוא יפסוק שהדבר אסור מחמת שמת וכל תפוסתו הנמצאת בד' אמותיו אסורה בהנאה. אך אמר להם שמואל שאלו שנטלים את העפר עושים כדין, כי העפר הוא חלק מהקרקע, וקרקע אינה נאסרת, וכפי שנאמר במלכים "ויוצא את האשירה מבית ה' וגו' וישלך את עפרה על קבר בני העם" ולומדים מהפסוק להקיש את קבר בני העם לאשירה שהיא עבודת כוכבים, שבקבר הדין שהמחובר לקרקע אינו נאסר, כמו שעבודת כוכבים המחוברת לקרקע אינה נאסרת.

ומה שעבודת כוכבים המחוברת לקרקע (שהייתה מחוברת לקרקע לפני שנעשית עבודת כוכבים) אינה נאסרת לומדים זאת ממה שנאמר בפסוק "אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגויים אשר אתם יורשים אותם את אלהיהם על ההרים הרמים וגו'", ומשמע מהפסוק אלוהיהם שעל ההרים אסורים ולא ההרים אלהיהם, כי מה שמחובר לקרקע אינו נאסר.

מקשה הגמרא ששינינו בברייתא שהחוצב קבר לאביו והלך וקברו במקום אחר הרי זה לא יקבר בו עולמית, ורואים שהקבר נאסר בהנאה אף שהוא מחובר לקרקע, ועונה הגמרא שצריך לבאר את הברייתא בקבר בנין, שבנוי למעלה מהקרקע, ולכן הוא נאסר כי אינו מחובר לקרקע. (ואף אם חיברו אותו אחר כך הוא כבר נאסר).

עוד מקשה הגמרא ממה ששינינו בברייתא שקבר חדש מותר בהנאה, אבל אם הטילו בו נפל אסור בהנאה ורואים שהקבר עצמו שהוא חלק מהקרקע אסור בהנאה, ואף כאן עונה הגמרא שצריך לבאר את הברייתא בקבר בנין, שבנוי למעלה מהקרקע, ואסור כי אינו מחובר לקרקע.

עוד מקשה הגמרא ממה ששינינו בברייתא שיש שלשה חילוקי דינים בקבר שרוצים לפנותו, קבר הנמצא, שהוא קבר חדש שנמצא בקרקע של אדם שיודע שלא נתן רשות לקבור שם מעולם, וקבר הידוע שהוא קבר שנקבר שם על דעת בעל הקרקע, וקבר המזיק את הרבים שהוא קבר הנמצא במקום שרבים מהלכים ומטמא אותם.

וקבר הנמצא הדין שמותר לפנותו, ולאחר שפינהו מקומו טהור ומותר בהנאה. וקבר הידוע אסור לפנותו ואף אם פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה. וקבר המזיק את הרבים מותר לפנותו ולאחר שפינהו מקומו טהור ואסור בהנאה.

ולמעשה רואים בברייתא שקבר הידוע וקבר המזיק את הרבים מקומו אסור בהנאה, ומבינה הגמרא שהכוונה לקבר שהוא חלק מהקרקע, ורואים שאף קרקע נאסרת, אך דוחה הגמרא ואומרת שאף כאן צריך לבאר את הברייתא בקבר בנין, שבנוי למעלה מהקרקע, ואסור כי אינו מחובר לקרקע.

ושואלת הגמרא על הדין שאמרה הברייתא שמותר לפנות קבר הנמצא, מדוע מותר לפנותו, שמא הוא מת מצווה, והדין שמ מצווה קנה מקומו והיכן שנמצא שם קוברים אותו. ועונה הגמרא שאם היה הקבר של מת מצווה היה הדבר ידוע כי למת מצווה יש קול.

מביאה הגמרא שנחלקו אב"י ורבא האם אדם שאורג בגד למת הבגד נאסר עוד לפני שהשתמשו בו למת או לא, לדעת אב"י הבגד אסור כי מה שהכין וזימן את הבגד למת הרי זה כאילו כרכו בו, והוא מתשמישי המת שאסורים בהנאה, אך לדעת רבא הבגד מותר. כי מה שזימן את הבגד למת אינו כלום, והבגד נאסר רק אם השתמשו בו בפועל עבור המת.

ומבארת הגמרא מה טעמו של אב"י, שהוא למד זאת בגזירה שווה מהמילה "שם" שנאמרה לגבי עגלה ערופה "וערפו שם את העגל בנחל" למילה שם שנאמרה בפסוק לגבי קבורת מרים "ותמת שם מרים ותקבר שם", שכפי שעגלה ערופה **נאסרת** בהזמנה בעלמא, כך גם תשמישי המת נאסרים בהזמנה בעלמא.

אך רבא למד זאת בגזירה שווה מהמילה "שם" שנאמרה לגבי תשמישי עבודה זרה "אשר עבדו שם הגויים" למילה "שם" שנאמרה לגבי קבורת מרים "ותמת שם מרים ותקבר שם", שכפי שעבודה זרה **אינה נאסרת** בהזמנה בעלמא, כך גם תשמישי המת אינם נאסרים בהזמנה בעלמא.

ואומרת הגמרא שרבא לא רצה ללמוד מעגלה ערופה כי עדיף ללמוד תשמישי המת מתשמישי עבודה זרה, ולא מעגלה ערופה שהיא עצמה קדושה.

ואב"י לא רצה ללמוד מעבודה זרה כי העדיף ללמוד מעגלה ערופה שדרך היהודים לעשות כך, ולא מעבודה זרה שאין דרך היהודים בכך.

